

**Vesna Colić**

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača  
Novi Sad

**Otilia Velišek-Braško<sup>1</sup>**

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača  
Novi Sad

**Uglješa Colić**

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača  
Novi Sad

Primljen: 08. 12. 2021.

Prihvaćen: . 09. 01. 2022.

UDC:373.211.24:373.1.016

DOI: 10.19090/ps.2021.2.132-146

Originalni naučni rad

## **UVERENJA VASPITAČA I BUDUĆIH VASPITAČA O OSNOVNIM POSTULATIMA OSNOVA PROGRAMA PREDŠKOLSKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA U SRBIJI**

### *Apstrakt*

*U radu se istražuju profesionalna uverenja vaspitača i njihova povezanost i usklađenost sa osnovnim teorijskim postulatima koncepcije novih Osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja Godine uzleta (2018) u Srbiji. Cilj istraživanja je da se utvrdi u kojoj meri su usklađena i povezana uverenja vaspitača i budućih vaspitača (studenata) sa postulatima novih Osnova programa, kao i na koji način oni razumeju određene postulate iznete u ovom zvaničnom dokumentu. Korišćen je metod deskriptivne analize, sa ciljem da se napravi precizan pregled stanja predmeta istraživanja. Kombinovane su tehnike skaliranja i fokus grupe. Uzorak je prigodan, te i rezultati imaju sve osobine i ograničenja karakteristična za ovako odabrani uzorak. Rezultati istraživanja pokazuju da kod vaspitača obuhvaćenih uzorkom istraživanja postoji veliki stepen slaganja sa tvrdnjama iz zvaničnog programskog dokumenta, ali takođe ukazuju na potrebu da se posveti više pažnje izgrađivanju slike o detetu i detinjstvu, koja će biti u većoj meri usklađena sa teorijsko vrednosnim postulatima Osnova programa, sa razumevanjem deteta kao kompetentnog i bogatog potencijalima i razvijajućim kapacitetima koji ga čine aktivnim učesnikom sopstvenog razvoja. Podaci dobijeni na prigodnom uzorku ipak mogu da ukažu na neke pravce za unapređivanje i osavremenjavanje inicijalnog obrazovanja vaspitača, kao i programa stručnog usavršavanja vaspitača.*

*Ključne reči: uverenja, postulati, vaspitači, studenti, Osnove programa.*

<sup>1</sup> otilia.velisek@gmail.com

## Uvod

Izrada novih Osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji (2018, u daljem tekstu Osnove programa) je proces koji je obuhvatio sagledavanje različitih perspektiva kroz višegodišnje projekte uključujući donosiocce politika, istraživače, praktičare, roditelje, decu i lokalnu zajednicu (Krnjaja i Pavlović Breneselović, 2014). Dokument je razvijen u partnerstvu Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja (ZUOV), UNICEF-a, Instituta za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu i Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (MPNTR). Nakon usvajanja zvaničnog dokumenta od strane MPNTR, usledilo je pilotiranje novih Osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u tri predškolske ustanove u Srbiji. Implementacija na teritoriji cele Srbije organizovana je uz podršku praktičarima u vidu organizovanih obuka i mentorstva, što podrazumeva praćenje primene i razvijanja programa.

Osnova programa je službeni dokument od 2018. godine, zajednički na nivou Republike Srbije, koji definiše opštu koncepciju vaspitanja i obrazovanja predškolske dece u institucionalnom kontekstu. Zamišljen kao jedinstveno polazište vaspitanja i obrazovanja dece tokom čitavog perioda od rođenja do polaska u školu, a uzimajući u obzir najnovija naučna saznanja o detetu i detinjstvu, kao i pozitivna iskustva prakse iz sveta i kod nas, nove Osnove programa već u polazištima definišu dete kao „biće igre”, a u vezi s učenjem deteta nedvosmisleno ističu da „Dete ne uči kroz poučavanje već u situacijama i aktivnostima koje se zasnivaju na izgovonom obrascu – dobrovoljnosti, inicijativi, dinamičnosti, pregovaranju, posvećenosti, otvorenosti, preispitivanju” (Osnove programa, 2018:12).

Sagledavanje prirode i funkcije predškolskog vaspitanja i obrazovanja sadržano u ovom dokumentu karakteriše celovito sagledavanje vaspitanja i obrazovanja, kao povezanog procesa brige, nege, obrazovanja i vaspitanja, čime se naglašava da je SVE važno za dečji razvoj i ni jedan od ovih procesa se ne može smatrati važnijim od drugog. Takođe, karakteristična je usmerenost na dugoročne ciljeve (sposobnost samoregulacije, simboličko izražavanje, socijalna i emocionalna kompetentnost i dr.), a ne na kratkoročne ciljeve i postignuća, kao i integrisan pristup učenju i razvoju, koji stavlja naglasak na povezana iskustva koja za dete imaju smisao, a ne izdvojene sadržaje i pojedinačne aktivnosti iz pojedinačnih oblasti ili aspekata razvoja. Naglašen je značaj kontinuiteta u obrazovanju i povezanost predškolskog vaspitanja i obrazovanja sa celoživotnim učenjem, kroz povezivanje svih učesnika vaspitno obrazovnog procesa. Vrednovanje je u funkciji građenja kvaliteta programa, usmereno na strukturne i procesne dimenzije programa.

Prilikom definisanja ciljeva programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u prvi plan se stavlja podrška dobrobiti deteta u realnom programu, i to kroz delanje i odnose. Pri tom se pridaje veoma veliki, bolje reći ključni značaj igri u ranom razvoju i učenju, te je logično da je posebna pažnja posvećena ulozi vaspitača u igri i podr-

šci koju vaspitač u njoj pruža (Colić i sar. 2018). U inače vrlo sažetom dokumentu značajan prostor posvećen je opisu konkretnih postupaka vaspitača kojima on pruža podršku, i to kroz tri tipa igre: u otvorenoj igri dece, gde ona po sopstvenoj inicijativi i zamisli grade igru, dok vaspitač priprema sredinu za igru, posmatra je i prati; zatim u proširenoj igri, kada vaspitač podržava igru zajedničkim igranjem sa decom, pružanjem neophodne pomoći deci bez narušavanja koncepta igre i dokumentovanjem igre; kao i u vođenoj igri, kada vaspitač inicira, učestvuje i usmerava igru, uvek u dogovoru sa decom i ne narušavajući igrovni obrazac. Ovakav pristup ima uporište u teorijskim postavkama prema kojim „podršku dečjoj igri čini celina fizičkog i društvenog okruženja“ (Krnjaja, 2012:125), pri čemu je uloga odraslog ključna i uključuje „konsultacije sa decom i odabir materijala i resursa; slušanje dece „u“ i „o“ igri i učešće u igri.“ (Isto, 127)

Kontekst realnog programa čine, pre svega, fizičko okruženje, „sredina kao treći vaspitač“, koja treba da omogućava istraživanje, eksperimentisanje, stvaralaštvo i raznovrsne odnose; zatim, vršnjaci, gde je važno podržavanje razvijanja vršnjačke zajednice, pozitivne interakcije, grupni identitet, dijalog; šira zajednica, sa kojom je vrtić mnogo tešnje povezan nego što je to bilo u dosadašnjem radu, kada se takođe posvećivala pažnja saradnji vrtića sa zajednicom; porodica takođe ima značajnije mesto u realnom programu, zasnovano na partnerstvu; a na vaspitača se gleda kao na deo konteksta, ali i kao kontekst po sebi. Kvalitet odnosa se naglašava kao jedan od pokretača dečjeg razvoja i učenja, pri čemu „pitanje kakvi treba da su odnosi nije pitanje specifičnih i pojedinačnih aktivnosti i interakcija deteta, i sa detetom, već ukupnog kvaliteta odnosa deteta *sa* i *u* sredini iz kojeg proističu pojedinačne aktivnosti i koji se kroz pojedinačne aktivnosti i interakcije izgrađuje i razvija.“ (Pavlović Breneselović, 2012:140).

Planiranje, praćenje, dokumentovanje i vrednovanje u skladu sa novim osnovama programa karakteriše učešće svih učesnika u razvijanju, praćenju i vrednovanju kvaliteta realnog programa. „Praćenje programa ne služi isključivo tome da odrasli prate decu, nego da su deca uključena u praćenje i razvijanje programa kao kompetentni koistraživači, čime se gradi kvalitet programa.“ (Krnjaja, Ž. I Pavlović Breneselović, D. 2017:31). Razvijanje integrisanog pristupa se odvija kroz tematsko i projektno planiranje, fleksibilno dokumentovanje i planiranje se odvija kroz nadograđujući program. Zajedničko razvijanje programa podrazumeva ohrabrivanje inicijativa dece, konsultovanje, modelovanje, podupiranje i proširivanje od strane vaspitača. Praćenje i vrednovanje kroz dokumentovanje u skladu sa novom koncepcijom predviđa praćenje deteta kroz dečji portfolio i praćenje razvijanja programa, preko tematskog / projektnog portfolia.

Možemo zaključiti da su Osnove programa zvanični dokument koji donose i propisuju prosvetne vlasti, a svako uvođenje novog programa smatra se prekretnicom u razvoju jedne institucije. Naše nove Osnove programa (2018) možemo smatrati dobrim preduslovom za kvalitetan rad u predškolskim ustanovama, međutim, poznato je

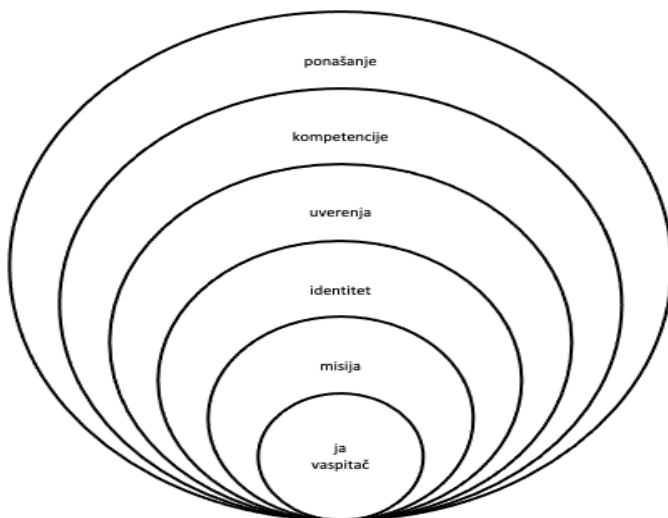
da samo donošenje službenih dokumenata ne može da garantuje i kvalitet rada. Otuda je veoma važno što se uvođenju novih Osnova programa pristupilo sukcesivno, uz snažnu materijalnu i kadrovsku podršku predškolskim ustanovama i praktičarima. Ako je za decu najvažniji onaj “realni program” koji se svakodnevno zbiva u vaspitnoj grupi i vrtiću, kao što je i u samom dokumentu istaknuto, neophodno je stalno praćenje, ispitivanje i preispitivanje vrednosti, shvatanja i uverenja samih praktičara, u cilju sticanja uvida i samouvida u sopstveno delovanje, vrednosti i stavove.

Na osnovu podataka iz literature i ličnog iskustva, možemo konstatovati da ovakvi stavovi i verovanja vaspitača o tome šta je poželjno / nepoželjno određuju njihove praktične vaspitne postupke u većoj meri nego propisani programi (Colić i Nišević 2011). Iako ova uverenja nastaju u međusobnom delovanju brojnih spoljašnjih / društvenih i unutrašnjih / individualnih faktora, oni mogu delom da ukažu i na efekte postojećeg sistema vaspitanja i obrazovanja za poziv vaspitača. Tako dobijeni podaci mogu da posluže za unapređivanje i osavremenjavanje inicijalnog obrazovanja vaspitača, kao i programa stalnog stručnog usavršavanja i celoživotnog učenja vaspitača.

### **Promena paradigme i lična profesionalna paradigma (budućih) vaspitača**

Paradigma u vidu načina na koji „vidimo” svet, ali ne samo očima, već kroz doživljaj, shvatanje i tumačenje (Ulić i Velišek-Braško, 2017), nova obrazovna paradigma, koja je prisutna u novim Osnovama programa (2018), bazirana je na konstruktivizmu, što podrazumeva humanistički i holistički pristup i shvatanje deteta u procesu vaspitanja i obrazovanja. U vaspitno-obrazovnom kontekstu podjednaku važnost ima program (teorijska postavka i praksa programa) kao i odrasla osoba koja ostvaruje program, odnosno implicitna pedagogija (privatna teorija vaspitanja i obrazovanja) vaspitača. (Babić i sar., 1997). Rezultati istraživanja u regionu ističu kao ključne činioce implicitne pedagogije savremenih vaspitača njihov sistem vrednosti i kompetencije, što utiče na kvalitet pedagoškog delovanja (Romstein i Stanković, 2017). Implicitna pedagogija predstavlja sistem vrednosnih orijentacija koja je prisutna u svim oblicima ponašanja vaspitača i u odnosu na dete, detetovu prirodu, detinjstvo, detetove mogućnosti i potrebe, faktore razvoja, ciljeve i postupke vaspitanja i obrazovanja. Rezultat je personalne konstrukcije i ličnog iskustva osobe (Babić i sar., 1997). Ona predstavlja međusobno povezane stavove, uverenja, očekivanja, slike o detetu, razumevanja procesa učenja i sopstvene uloge (Vujačić, 2014), bazirana na paradigmi, odnosno na personalnoj paradigmi.

Vaspitači i budući vaspitači u razumevanju koncepcije Osnove programa, kao i primene načela realnog programa, neophodno je da personalnu profesionalnu paradigmu, odnosno lična pedagoška uverenja, usklade i približe osnovnim teorijskim postulatima nove koncepcije predškolskog programa. Strukturu personalne profesionalne paradigme čine sledeće komponente po određenom redosledu, prema prilagođenom modelu za vaspitački poziv (Korthangen, 2004 prema Požgaj i Šporčić Škrobonja, 2019).



Slika 1. Struktura personalne profesionalne paradigme  
(Korthangen, 2004 prema Požgaj i Šporčić Škrobonja ,2019)

- *Ja vaspitač* je početni krug ili prsten, oko koje se ređaju naredni prstenovi, odnosno komponente strukture.
- *Misija* je komponenta gde definišemo misiju mene kao vaspitača, dajući odgovore na pitanja: Koja je svrha našeg rada? Čemu smo predani?
- *Identitet* je komponenta koja se odnosi na viđenje sebe i viđenje svoje uloge.
- *Uverenja* je komponenta koja definiše u šta mi verujemo.
- *Kompetencije* je komponenta koja podrazumeva određenje: Šta možemo i šta znamo učiniti?
- *Ponašanje* se odnosi na naše činjenje i delanje.

Izvan prikazanih prstenova, van personalnih komponenti značajan činilac koji utiče na određenje naše personalne profesionalne paradigme jeste *odnos sa okolinom*: Što utiče na nas? S čime se moramo suočavati i nositi kao vaspitači profesionalci?

Na osnovu strukture personalne profesionalne paradigme može se zaključiti kako su komponente međusobno povezane i međusobno zavisne, posebno sa fokusom kako uverenja uslovljavaju, odnosno iz nje proizilaze kompetencije i ponašanje vaspitača. Osnove programa (2018) ukazuju na neophodnost promene paradigme, što je povezano sa personalnom profesionalnom paradigmatom vaspitača i direktno sa komponentama, a posebno sa uverenjima vaspitača. Zbog prepoznavanja značaja komponente uverenja u personalnoj profesionalnoj paradigmati, u ovom radu se sprovelo istraživanje vezano za profesionalna uverenja vaspitača i budućih vaspitača, odnosno studenata.

## Metodologija istraživanja

**Predmet** izražavanja su profesionalna uverenja vaspitača i njihova povezanost i usklađenost sa osnovnim teorijskim postulatima koncepcije Osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja Godine uzleta (2018). **Cilj** istraživanja je utvrditi u kojoj meri su usklađeni i povezani uverenja vaspitača i budućih vaspitača (studenata) sa postulatima novih Osnova programa, kao i utvrditi način njihovog razumevanja određenih postulata.

Korišćen je **metod** deskriptivne analize, sa ciljem da se napravi precizan pregled stanja predmeta istraživanja. Kombinovane su tehnike skaliranja i fokus grupe. Putem skale procene stavova, koja je izrađena za potrebe ovog istraživanja, dobijeni su kvantitativni podaci o stepenu slaganja ispitanika sa 15 odabranih osnovnih postulata novih Osnova programa. Tvrdnje su doslovno preuzete iz dokumenta *Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja, Godine uzleta*. (2018). Nakon toga su izdvojena po tri postulata sa kojima su se ispitanici u najvećoj, odnosno, najmanjoj meri složili, ukupno šest postulata od ponuđenih petnaest. Primenom tehnike fokus grupa prikupljeni su kvalitativni podaci o mišljenjima, stavovima, iskustvima i namerama vaspitača i budućih vaspitača u procesu uvođenja novih Osnova programa, vezano za šest izdvojenih postulata.

**Uzorak** čine 199 (N) ispitanika, od toga 87 (N1) su strukovni vaspitači na master strukovnim studijama u Visokoj školi strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Novom Sadu, od kojih je 66 zaposleno u predškolskim ustanovama u Novom Sadu i okolini, dok preostali broj ili ne radi u struci ili nije zaposlen. Drugi deo uzorka 112 (N2) čine studenti osnovnih strukovnih studija 2. i 3. godine studija u Visokoj školi strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Novom Sadu.

Uzorak je prigodan, te rezultati imaju sve osobine i ograničenja karakteristična za ovako odabrani uzorak, kao i metodološki pristup. Iako dobijeni rezultati ne dozvoljavaju da se vrše uopštavanja, oni se mogu smatrati veoma korisnim za proučavanje socijalno psiholoških pojava u konkretnoj sredini (grad Novi Sad i okolina), a takođe, mogu da ukažu na moguće pravce budućih istraživanja u cilju unapređivanja kompetencija vaspitača i budućih vaspitača neophodnih za uvođenje novih Osnova programa, a time i unapređivanje predškolskog vaspitanja i obrazovanja uopšte.

## Rezultati istraživanja i diskusija

U prvoj fazi istraživanja, prikupljeni su i obrađeni odgovori dve podgrupe uzorka (vaspitača i studenata budućih vaspitača) o njihovim slaganju, odnosno neslaganju sa datim postulatima iz Osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja Godine uzleta.

Tabela 1.  
*Vaspitači na master studijama (ukupno 87)*

Tvrdnja	U potpunosti se slažem	Delimično se slažem	Delimično se ne slažem	Uopšte se ne slažem
Dete je kompetentno.	59	27	1	0
Prostor je treći vaspitač.	52	32	2	0
Vrtić je mesto zajedničkog življenja.	76	10	1	0
Dete doživljava svet kroz odnose.	73	13	1	0
Igra je više od aktivnosti.	77	10	0	0
Dobrobit deteta je cilj predškolskog programa.	75	11	1	0
Dete je biće igre.	70	17	0	0
Igra može biti vođena.	60	25	2	0
Neposredan program je realan program.	46	39	2	0
Učenje i razvoj treba da su integrisani.	79	8	0	0
Učesnici u praksi vrtića su deca, vaspitači, porodica i zajednica.	82	5	0	0
Fizičko okruženje direktno oblikuje položaj deteta u vrtiću i u programu.	47	38	2	0
Vaspitač proširuje aktivnosti i učenje dece.	75	12	0	0
Svrha praćenja deteta nije procenjivanje njegovih razvojnih mogućnosti i postignuća, nego potpunije razumevanje detetovog razvoja i učenja.	58	28	1	0
Vaspitač se u razvijanju programa stalno usklađuje sa decom.	68	18	1	0

Na osnovu dobijenih rezultata, može se uočiti da kod vaspitača dominiraju pozitivni stavovi („u potpunosti se slažem“ ili „delimično se slažem“), ukupno 1290, što je oko 98%. Zabeleženo je 14 negativnih stavova od ukupno 1305 stavova (što obuhvata 15 tvrdnji od 87 vaspitača), da se „delimično ne slaže“ što čini oko 1% od svih stavova, a niko nije izrazio stav da se „uopšte ne slaže“ sa nekom od ponuđenih tvrdnji.

Tabela 2.  
*Studenti, budući vaspitači (ukupno 112)*

Tvrdnja	U potpunosti se slažem	Delimično se slažem	Delimično se ne slažem	Uopšte se ne slažem
Dete je kompetentno.	51	43	14	2
Prostor je treći vaspitač.	38	63	8	1
Vrtić je mesto zajedničkog življenja.	80	32	0	0
Dete doživljava svet kroz odnose.	56	51	4	0
Igra je više od aktivnosti.	91	20	1	0
Dobrobit deteta je cilj predškolskog programa.	75	31	2	2
Dete je biće igre.	64	38	7	1
Igra može biti vođena.	43	57	10	1
Neposredan program je realan program.	18	66	19	5
Učenje i razvoj treba da su integrisani.	61	46	2	2
Učesnici u praksi vrtića su deca, vaspitači, porodica i zajednica.	95	12	2	0
Fizičko okruženje direktno oblikuje položaj deteta u vrtiću i u programu.	30	62	13	3
Vaspitač proširuje aktivnosti i učenje dece.	91	18	2	1
Svrha praćenja deteta nije procenjivanje njegovih razvojnih mogućnosti i postignuća, nego potpunije razumevanje detetovog razvoja i učenja.	58	45	8	0
Vaspitač se u razvijanju programa stalno usklađuje sa decom.	66	42	3	1

Rezultati dobijeni od studenata, budućih vaspitača se delom razlikuju od rezultata koji su dobijeni od vaspitača. U odgovorima studenta može se uočiti takođe da dominiraju pozitivni stavovi o postulatima (ukupno 1548 stavova, odnosno oko 92%), odnosno da se u najvećoj meri slažu (u potpunosti ili delimično). Uočljivo je da je u odnosu na vaspitače kod studenata u većoj meri prisutno neslaganje (delimično ili u potpunosti) kod svih tvrdnji, osim kod jedne tvrdnje: *Vrtić je mesto zajedničkog življenja* (tu su svi odgovori pozitivni). Od ukupno 1680 zabeleženih odgovora, kod stude-



nata se beleži 95 delimičnih neslaganja i 19 odgovora „u potpunosti se ne slažem“, odnosno ukupno 114 neslaganja, što čini oko 7% svih iznetih stavova.

Na osnovu celokupnog rezultata može se izvesti zaključak da i kod vaspitača i kod studenata u najvećoj meri dominiraju pozitivni stavovi, odnosno slaganje, delimično ili u potpunosti, sa postulatima iz Osnova programa, dok je u mnogo manjoj meri izraženo neslaganje sa postulatima, kod vaspitača u izuzetnoj maloj meri samo oko 1%, i u nešto većem broju kod studenata, oko 7%.

Ovako velik procenat slaganja vaspitača i budućih vaspitača sa tvrdnjama iz zvaničnog dokumenta mogao bi biti pokazatelj da je programski dokument nastao na temeljima savremenih shvatanja o detetu, njegovom razvoju i učenju, koji se takođe izučavaju u studijskom programu za obrazovanje vaspitača, kao i u programima stalnog stručnog usavršavanja svršenih vaspitača. Jednim delom to se može tumačiti i kao pokazatelj da je promena programa izvršena upravo u skladu sa promenama i potrebama prakse predškolskog vaspitanja i obrazovanja kod nas. Ne treba isključiti ni potencijalna ograničenja vezana za metodologiju sprovedenog istraživanja, koje je obavljeno u specifičnom okruženju, u prostorijama škole za vaspitače, u specifičnoj situaciji, realizovale su ga dve profesorke iste škole. Treba takođe imati na umu potencijalna ograničenja fokus grupa, koje ne obezbeđuju anonimnost učesnika, postoji mogućnost davanja poželjnih odgovora, gde zbog manjeg broja učesnika odgovori pojedinca u grupi mogu biti pod pritiskom mišljenja ostalih članova grupe, a ispitanicima može biti neprijatno da slobodno govore u prisustvu drugih osoba.

Na osnovu rezultata dobijenih skalom procene stavova, izdvojene su po tri tvrdnje sa najviše slaganja i tri sa najviše neslaganja na nivou celokupnog uzorka (87 vaspitača i 112 studenata, odnosno ukupno 199), i to su sledeće tvrdnje:

Tabela 3.

*Identifikovane tvrdnje sa najviše slaganja i sa najviše neslaganja*

U potpunosti se slažem (++) i Delimično se slažem (+)	U potpunosti se ne slažem (--) Delimično se ne slažem (-)
Vrtić je mesto zajedničkog življenja.	Dete je kompetentno.
Igra je više od aktivnosti.	Neposredan program je realan program.
Vaspitač proširuje aktivnosti i učenje dece.	Fizičko okruženje direktno oblikuje položaj deteta u vrtiću i u programu.

U drugom delu istraživanja u odvojenim fokus grupama vaspitača i studenata se vode razgovori o tome na koji način članovi fokus grupa razumeju tvrdnje, koje su se izdvojile po tome da se ispitanici sa njima najviše slažu i one kod kojih je najprisutnije neslaganje.

Po izuzetno visokom procentu (99%) slaganja ispitanika izdvojila se tvrdnja „Vrtić je mesto zajedničkog življenja.“ Ono što su istakli ispitanici obe podgrupe

obuhvaćenog uzorka jeste dužina vremena koje deca i vaspitači, ali i drugi zaposleni provode zajedno u vrtiću, te se već samim tim vrtić može smatrati njihovim mestom življenja. Vaspitači još dodaju da „vrtić treba da bude mesto gde će se svi osećati prijatno“, a to se može postići „kroz zajedničko uređenje vrtića, uključivanje roditelja, prihvatanje i uvažavanje tuđeg mišljenja“. Za odgovore studenata je karakteristično da u većoj meri nabrajaju konkretne aktivnosti koje odrasli i deca zajedno rade u vrtiću: zajedno ručaju, igraju se, idu na izlete i ekskurzije, sklapaju nova prijateljstva, neguju timski rad, obaveze zajedno obavljaju.

Veliko slaganje sa navedenom tvrdnjom nije iznenađujuće, s obzirom da se ona može smatrati delom našeg pedagoškog nasleđa. Naime, još u Osnovama programa iz 2006. godine (*Pravilnik o Opštim osnovama predškolskog programa, Službeni glasnik RS - Prosvetni glasnik, broj 14/2006.*), veoma je jasno i detaljno razrađena orijentacija na saradnju sa okruženjem, gde se ističe da: “Predškolska ustanova i njeni programi imaju efekta na razvoj dece samo onda kad se zajedno sa programom angažuju ne samo deca i roditelji, nego i lokalno okruženje. Da bi institucionalno vaspitanje i obrazovanje predškolske dece preraslo u društveno vaspitanje neophodno je da se predškolske ustanove povežu sa društvenom sredinom, kao i da se šire otvore za uticaje koje društvena sredina nudi.” (*Pravilnik o Opštim osnovama predškolskog programa, Službeni glasnik RS - Prosvetni glasnik, broj 14/2006, 2006:23*) Ova koncepcija se dalje razvija kroz ideju o programu kao otvorenom sistemu vaspitanja, kao jednu od centralnih ideja programa, što sve predstavlja plodno tle na koje se postulati novih Osnova programa nadovezuju i dalje razvijaju, naglašavajući da se “podrška učenju i razvoju ostvaruje kroz zajedničko učešće dece i odraslih kao autentičnih ljudskih odnosa i zajedništva u situacijama, događajima i aktivnostima koje za njih imaju smisla” (Osnove programa, 2018:15).

Sledeća tvrdnja sa kojom su se ispitanici u velikom procentu složili (99%) je “Igra je više od aktivnosti.” Objasnjavajući svoja razumevanja ove tvrdnje u obe podgrupe ispitanika mogu se zapaziti nekoliko grupa odgovora. U jednoj grupi dominiraju odgovori koji stavljaju naglasak na učenje kroz igru (“deca najbolje uče kroz igru”, “stiču dugoročna i suštinska znanja” i sl.), što zahteva opreznost u tumačenju, kako ne bi odvelo u “didaktizaciju dečje igre” i gušenje njene spontanosti i autentičnosti, na šta upozoravaju brojni autori (Lazić i sar., 2020). Druga grupa odgovora upravo u prvi plan ističe suštinska obeležja igre, kao što su sloboda, samostalnost deteta u iznalaženju rešenja, ravnopravnost svih učesnika, pokret, istraživanje, prostor dečje mašte, a mogu se prepoznati i uopšteniji odgovori, u kojima se navodi značaj dečje igre za celokupan razvoj deteta, za socijalizaciju, igra kao prilika da se iskažu osećanja, na nenametljiv način usvoje pravila, ali i da se bolje upozna dete.

Kao i kod prethodne tvrdnje, i ovde se može konstatovati, pored opšte prihvaćenosti tvrdnje iz zvaničnih Osnova programa (2018) i njeno relativno dobro razumevanje, kako od strane vaspitača, tako i budućih vaspitača. Može se pretpostaviti da je i u ovom slučaju pozitivno uticalo pedagoško nasleđe i duga tradicija isticanja značaja

igre za razvoj i učenje u predškolskom uzrastu, kako u stručnoj literaturi, tako i u zvaničnim dokumentima. (Colić i sar., 2018)

Sa tvrdnjom „*Vaspitač proširuje aktivnosti i učenje dece*“ je takođe zabeleženo opšte slaganje u ispitivanom uzorku (98%). U Osnovama programa (2018) ovo je važna strategija vaspitača u zajedničkom razvijanju programa, koja se ostvaruje kroz komunikaciju sa decom korišćenjem različitih načina izražavanja i kroz akcije, odnosno zajedničke igre i aktivnosti dece i odraslih. Iako u odgovorima koji su dobijeni u okviru fokus grupa nisu obuhvaćeni svi načini ostvarivanja ovog programskog postulata, može se reći da je uočljiv velik stepen razumevanja smisla i značaja ove tvrdnje. Tako vaspitači ističu da vaspitač posmatra i prati aktivnost dece, „stvara izazove koji će podstaći njihovo kontinuirano učenje“, pri čemu „mora da zna kad da se uključi i kako i kada treba ili ne treba da se uključi“, čime ističu složenost i delikatnost ove strategije. Studenti, budući vaspitači, u sličnom duhu odgovaraju da „vaspitač ne treba da nameće deci, već da ih pusti da samostalno istražuju i dolaze do zaključaka, a po potrebi da usmerava“, „da prilagođava aktivnosti i igre svakom detetu“, „podstiče, dopunjuje i da proširuje igru“. Iako se dobijeni odgovori načelno slažu sa izvornim tvrdnjama iz programskog dokumenta, vidljiva je potreba njene konkretizacije u praktične postupke, naročito u poduzorku koji čine studenti, budući vaspitači.

Kada su u pitanju tvrdnje sa kojima ispitanici obuhvaćeni uzorkom pokazuju izvesno neslaganje, najpre se može izdvojiti tvrdnja „*Dete je kompetentno biće.*“ (10% odgovora na nivou celog uzorka), pri čemu od 19 odgovora sa izraženim negativnim stavom 18 su dali studenti. Na osnovu odgovora članova fokus grupa, kako oni razumeju ovaj postulat, može se zaključiti da su i vaspitači i studenti prepoznali da su kompetencije dece vezane za različite sposobnosti i veštine i da su povezane sa različitim oblastima razvoja (kao što su: komunikacija, socijalne veštine, samostalnost, kreativnost, mišljenje...). Takođe, kompetencije dece su povezali i sa različitim oblicima delovanja. U odgovorima vaspitača vezano za kompetencije dece, uočljivo je da oni imaju „šire“ viđenje ovog pojma i konkretnije ga određuju (govore o vaspitanju i obrazovanju kao celovitom procesu, ističu detetovu aktivnu ulogu u tom procesu, kao i o kompetencijama deteta u igri – „bira igru, osmišljava igru, određuje i poštuje pravila, bira i stvara sredstva za igru“). Studenti u svojim diskusijama navode konkretne primere ili situacije za razumevanje kompetencije dece (šta sve dete ume: da komunicira, samo se posluži, odgovara na pitanja i zadatke, saraduje sa vršnjacima i sl.).

Ovaj nalaz pre svega ukazuje na potrebu da se u radu sa studentima budućim vaspitačima više pažnje posveti izgrađivanju slike o detetu i detinjstvu, koja će biti u većoj meri usklađena sa teorijsko vrednosnim postulatima aktuelnih Osnova programa, pre svega, sa razumevanjem deteta kao kompetentnog i bogatog potencijalima i razvijajućim kapacitetima koji ga čine aktivnim učesnikom sopstvenog razvoja. Ono što generalno nedostaje u razumevanju ovog postulata na nivou celog uzorka jeste činjenica na koju se ukazuje u Osnovama programa, a to je da „Kompetentnost deteta nije nešto što dete poseduje po sebi, niti postignuto dosegnuto stanje već se kompetentnost

deteta izgrađuje kroz odnose sa odraslima i vršnjacima i zavisi od kvaliteta ovih odnosa – koliko su oni podsticajni i podržavajući. Da bi dete ispoljilo svoje potencijale, ono mora imati adekvatnu negu i podržavajuću sredinu i odnose i mora biti zaštićeno od svakog vida zanemarivanja i zlostavljanja.“ (Osnove programa, 2018:13) Ovo je svakako ključni deo navedenog postulata, koji je potrebno u većoj meri osveščivati i kod iskusnih vaspitača, ne samo kod studenata.

Nesto veće neslaganje nego kod prethodne tvrdnje ispitanici su pokazali sa tvrdnjom „*Neposredan program je realan program.*“ (15%), ponovo je neslaganje prisutno pretežno u odgovorima studenata (svega 2 vaspitača i 28 studenata). U okviru fokus grupe, vaspitači su najviše naglašavali da je suštinsko značenje ovog postulata povezano sa praćenjem dečjih potreba i interesovanja, da u realnom programu sve teče „kako nas deca vode, bez nametanja vaspitača“, „vaspitač istražuje dečje potrebe i interesovanja, podstiče radoznalost, saradnju i kreativnost“. Studenti, budući vaspitači u svojim odgovorima navode „stavljanje deteta u prvi plan“, „uvažavanje dečjeg mišljenja“, „podsticanje mišljenja“, „proširenje detetovih vidika“, dečjeg neposrednog iskustva, a posebno se izdvojio odgovor studentkinje koja je naglasila da uspešnost realnog programa zavisi od toga koliko su deca u njega istinski uključena. To je možda i u najvećoj meri usaglašeno razumevanje programskog postulata da „Realni program je oblikovan kontekstom predškolske ustanove odnosno konkretnog vrtića u kome se razvija. Kontekst čini određena kultura i struktura ustanove, neposredna zajednica i svi učesnici programa.“ (Osnove programa, 2018: 32)

Još jedan postulat nove programske koncepcije koji se izdvojio po neslaganju ispitanika, a na neki način je povezan sa prethodnim, jeste tvrdnja „*Fizičko okruženje direktno oblikuje položaj deteta u vrtiću i u programu.*“ (11% na nivou celog uzorka, pretežno su studenti izrazili neslaganje). Povezanost ova dva postulata, pre svega, uočava se u činjenici da je organizacija prostora (pored organizacije vremena, strukture zaposlenih, organizacije dece po grupama) značajan deo strukture ustanove, „a struktura pruža mogućnosti, granice, podsticaje i ograničenja kojima se oblikuje kultura.“ (Isto, 32) Upravo ovakvo shvatanje postulata prepoznatljivo je u odgovorima vaspitača učesnika fokus grupa, koji naglašavaju da fizičko okruženje treba da bude takvo da se dete oseća slobodno, da kreira, bez pritiska, fizička sredina treba da prija detetu, „dete treba da ima mogućnost da menja okolinu, aktivno učestvuje i donosi odluke“, „treba da bude prijatno, bezbedno i podsticajno u svim aspektima“. U okviru fokus grupe studenata objašnjenja su bila sužena i uglavnom su se odnosila na bezbednost fizičkog okruženja, prilagođenost deci, ili uopštene, kao na primer, „da bude podsticajno kako bi se dete što bolje razvijalo i što bolje napredovalo“. Razlike u odgovorima vaspitača i studenata ukazuju na pozitivan uticaj neposrednog iskustva vaspitača na sliku o detetu, njegovom razvoju i ulogu fizičkog okruženja u njemu. Ujedno ovaj nalaz govori i u prilog potrebe više prakse tokom obrazovanja budućih vaspitača i učenja uz vrsne praktičare.

## Zaključak

Na osnovu rezultata istraživanja o uverenjima strukovnih vaspitača uključenih na drugi nivo visokog obrazovanja, na master strukovnim studijama i budućih vaspitača, studenata osnovnih strukovnih studija o tvrdnjama iz Osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja (2018) može se zaključiti da u obe podgrupe ispitivanog uzorka dominiraju pozitivni stavovi o postulatima, odnosno „u potpunosti se slažu“ ili „se delimično slažu“ sa njima. U većoj meri se slažu sa izdvojenim postulatima strukovni vaspitači (98%) nego buduću vaspitači studenti (92%), ali uočljivo je da razlika nije velika. Takođe je uočena razlika u neslaganjima sa određenim tvrdnjama između strukovnih vaspitača i studenata, kod strukovnih vaspitača je prisutna u izuzetno maloj meri samo, oko 1%, i u nešto većem broju kod studenata, oko 7%. Kod tvrdnje: *Vrtić je mesto zajedničkog življenja*, uočeno je da kod studenata postoji 100% pozitivan stav (delimično ili u potpunosti), dok kod svih ostalih tvrdnji strukovni vaspitači u odnosu na studente su imali viši nivo izraženog slaganja sa ponuđenim tvrdnjama.

Izdvojene tri tvrdnje sa najviše slaganja i tri sa najviše neslaganja na nivou celog uzorka na osnovu rezultata dobijenih skalom procene su korišćene za prikupljanje podataka o razumevanju tih tvrdnji strukovnih vaspitača uključeni na drugi nivo visokog obrazovanja, na master strukovne studijama i budućih vaspitača studenata osnovnih strukovnih studija tehnikom fokus grupa. Na osnovu rezultata uočene su razlike u razumevanju tvrdnji od strane strukovnih vaspitača i od strane studenata budućih vaspitača. Strukovni vaspitači daju šira određenja u odnosu na studente o shvatanju slike o detetu, detinjstvu, okruženju i prostoru, kao i o programu i načinu razvijanja programa. Ovaj rezultat je očekivan, obzirom na bogatije neposredno iskustvo vaspitača praktičara.

Uočene su i razlike u odgovorima strukovnih vaspitača mater studenata u odnosu na odgovore studenata osnovnih studija, koje se mogu objasniti i činjenicom, da su studenti na nivou inicijalnog obrazovanja, još uvek u procesu osposobljavanja za vaspitače, sa manje profesionalnog, a i životnog iskustva. Ovi rezultati takođe potvrđuju kompetentnost vaspitača koji su okončali svoje inicijalno obrazovanje, stekli odgovarajuću diplomu, imaju određeno profesionalno iskustvo, ali i spremnost za dalje obrazovanje i učenje na master studijama i raznim oblicima stručnog usavršavanja, radi ličnog i profesionalnog razvoja. To može da objasni i bolje razumevanje ključnih postulata iz Osnova programa (2018), a takođe i ukaže da su možda ovi vaspitači svoju personalnu profesionalnu paradigmu više približili paradigmi novih Osnova programa.

Za kreatore studijskih programa za obrazovanje vaspitača na svim nivoima studija rezultati ovog istraživanja mogu biti korisni pokazatelji za poboljšanje i proširivanje koncepcije obrazovanja vaspitača, koje bi trebale da obuhvate celokupnu ličnost vaspitača. Tokom studija potrebno je pružiti podršku u izgrađivanju personalne profesionalne paradigme budućih vaspitača povezano sa savremenom koncepcijom

predškolskog vaspitanja i obrazovanja i približiti ključne postulate kroz analizu, razumevanje i načine primene u praksi. U okviru obrazovanja i permanentnog obrazovanja vaspitača neophodno je osposobljavati ih za postupke i oblike rada koji su u većoj meri usklađeni sa savremenim ciljevima vaspitanja, kao što su: podrška dobrobiti deteta, kroz aktivnost, samostalnost, inicijativu i autonomiju deteta, građenjem kvalitetnih odnosa sa fizičkim i socijalnim okruženjem. Za podizanje kvaliteta obrazovanja vaspitača značajno je i osposobiti ih za vrednovanje i samovrednovanje svog rada. Tu mogu biti korisne razne vežbe i tehnike posmatranja uz korišćenje instrumenata, kao i analize interakcije, koje su u funkciji sticanja uvida i samouvida u sopstveno delovanje, vrednosti i stavove.

## THE BELIEFS OF PRESCHOOL TEACHERS AND FUTURE PRESCHOOL TEACHERS ABOUT BASIC POSTULATES OF PRESCHOOL CURRICULUM IN SERBIA

### *Abstract*

*The paper investigates the professional beliefs of preschool teachers and their connection and compliance with the basic theoretical postulates of The Preschool Curriculum Framework –Serbia, 2018. This research aims to determine the extent to which the beliefs of preschool teachers and future preschool teachers (students) are compliant and connected with the postulates of The Preschool Curriculum Framework, as well as how they perceive certain postulates presented in this official document. The descriptive analysis method was used to provide a precise overview of the state of the research subject. Focus groups and Scaling techniques were combined. A convenience sampling method was applied, thus the results have all the attributes and limitations of such a selected sample. The research results show that preschool teachers included in the study agree with the statements from the official document to a high degree, but also indicate the need to focus attention on building the images of the child and childhood, which would be more consistent with the theoretical values of the current curriculum. In the first place, the child should be recognized as competent and rich in potential and developing capacities that make him/her an active participant in their development. Since the data were obtained in convenience sampling they can still indicate some directions for improvement and modernization of basic education of preschool teachers, as well as the curriculum of continuous professional development and lifelong learning of preschool teachers.*

*Keywords: beliefs, postulates, preschool teachers, students, curriculum*



## Literatura

- Babić, N., Irević, S. i Krstović, J. Vrijednosni sustav odraslih, odgojna praksa i razvojni učinci. *Društvena istraživanja*. Vol. 6 No. 4-5, 1997. pp. 551-575.
- Colić, V. i Nišević, S. Poželjne osobine deteta iz ugla vaspitača, *Nastava i vaspitanje*, br. 2, 2011, pp. 320-327.
- Colić, V., Lazić, S., Ulić, J., Janković, M. i Galić, M. (2018). *Podrška ranom razvoju i učenju kroz bogaćenje dečje igre*, Novi Sad: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača Novi Sad.
- Krnjaja, Ž. i Pavlović Breneselović, D. (2017). *Kaleidoskop: Projektni pristup učenju*. Beograd: IPA Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Krnjaja, Ž. i Pavlović-Breneselović, D. Smernice za izradu osnova programa predškolskog vaspitanja usmerenog na odnose. *Pedagogija*. Vol. 14 No. 3, 2014. pp. 156-165.
- Krnjaja, Ž. (2012). Igra na ranim uzrastima. U: *Standardi za razvoj i uečnje dece ranih uzrasta u Srbiji*, ur. A. Baucal Beograd: IPA Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i UNICEF, pp. 113-132.
- Lazić, S., Colić, V. i Janković, M. (2020). Play in Direct Practice in Preschools of Vojvodina, *Croatian Journal of Education*, Vol.22; No.4/2020, pp. 1057-1080.
- Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja, Godine uzleta*. (2018). Beograd: Prosvetni pregled d.o.o.
- Pavlović Breneselović, D. (2012). Odnosi na ranim uzrastima. U: *Standardi za razvoj i uečnje dece ranih uzrasta u Srbiji*, ur. A. Baucal Beograd: IPA Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i UNICEF, pp. 133- 150.
- Požgaj, Ž., i Šporčić Škrobonja, M. (2019). U potrazi za novim paradigmama odgojno-obrazovne prakse kroz EU projekt i mobilnost. U: *Mobilnost*. Zbornik radova naučnih konferencija. Subotica, Univerzitet u Novom Sadu. Učiteljski fakultet na mađarskom nastavnom jeziku. u Subotici, pp 171- 183.
- Pravilnik o Opštim osnovama predškolskog programa* (2006). Beograd, Službeni glasnik RS - Prosvetni glasnik, broj 14/2006.
- Romstein, K. & Stanović, L. Value System, Implicit Pedagogy, and Competencies of a Contemporary Preschool Teacher. *Pannoniana: Časopis za humanističke znanosti*, Vol. 1 No. 2, 2017. pp. 32-43.
- Ulić, J. i Velišek-Braško, O. (2017) Integrisan metodički pristup u obrazovanju vaspitača. U: *Izazovi savremene nastave*, Zbornik radova naučnih konferencija Učiteljskog fakulteta na mađarskom nastavnom jeziku u Subotici. Subotica, Univerzitet u Novom Sadu, Učiteljski fakultet na mađarskom nastavnom jeziku u Subotici, pp. 757-769.
- Vujačić, M. Implicitne pedagogije nastavnika: mogućnosti ili ograničenja za inkluziju. *Pedagogija*. Vol. 14 No. 3, 2014. pp. 379-386.